

פרשת בהעלותך: תפילה על החולה שימות

מעשה באישה אחת שבמשך עשרים שנה הייתה חולה במצב פיזי קשה, עד כדי כך שהתפללה על עצמה וייחלה למותה, אך בני ביתה המשיכו בתפילות ולימוד לרפואתה והבאת רופאים להקל עליה. כאשר הרופאים התיאשו מרפואתה, הייתה האישה מבקשת מבעלה ובניה שיצטרפו לתפילותיה על מותה, אך הם בשלהם, ממשיכים בתפילה ולימוד לרפואתה. כאשר סבלה של האישה גבר והתפילות לא סייעו לרפואתה, שאלו בעלה והבנים, "אם יש חשש איסור לבקש רחמים עליה שתמות כדי שתנוח נפשה, או לא?"¹

שנים רבות לאחר מעשה זה, נשאל הרב אברהם אהרון יודלביץ, על אדם שנולד לו בן שנימול ע"י מוהל שאינו מומחה שמחמת חוסר מקצועיותו הוא פגע בו ועשאו כרות שפכה שאינו יכול ללדת ומחמת כן אינו יכול לבוא בקהל, היינו להינשא. עברו הימים והבן גדל, אך אביו שנא אותו והחל מקלל אותו. לאנשים ששאלו את האבא על מעשיו אלו, הוא ענה שהוא גם מתפלל על בנו שימות משום שהוא לא ראוי לבוא בקהל משום שאינו יכול להוליד וממילא אין טעם לחייו.² האם מעשיו של האבא המתפלל על בנו שימות נכונים הלכתית?

אמנם מצאנו מקרים בהם אנשים התפללו וביקשו על עצמם את המוות,³ כמו משה: "וְאִם כָּכָה אֶתְּ עֲשֶׂה לִי הִרְגֵנִי נָא הֲרֹג אֶם מִצְאֵתִי חַן בְּעֵינֶיךָ וְאַל אֶרְאֶה בְּרַעְיִי"⁴ יונה שהיה במעי הדגה: "וְעַתָּה ה' קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחֲיִי"⁵ ואלהיו הנביא שביקש: "וְיִשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לְמוֹת. וַיֹּאמֶר רַב עֲתָה ה' קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא טוֹב אֲנֹכִי מֵאֲבֹתַי"⁶. אך האם מותר לאדם להתפלל על חברו שימות?⁷

בפרשת השבוע מסופר על צרעתה של מרים ועל בקשתו של אחיה, משה, מהקב"ה: אֶל נָא תְּהִי כְּמוֹת אֲשֶׁר בְּצִאתוֹ מִרְחֹם אִמּוֹ וַיֵּאכַל חֲצִי בָּשָׂרוֹ. וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר אֵל נָא רַחֵם נָא לָהּ.⁸

בפירוש פענח רזא לרבי יצחק בן יהודה הלוי הסביר את דברי משה: אֶל נָא תְּהִי כְּמוֹת - שלא תהיה כוולד היוצא מחוסר איבר ובעל מום מרחם אמו והכל מבקשים עליו רחמים שימות.⁹

מדברים אלו מבואר שאפשר להתפלל על תינוק הנולד עם מום שימות. בגמרא¹⁰ מסופר שלרב אדא בר אהבה נולד בן כשהוא כבר מהול שהדין הוא שיש להסיף ממנו דם ברית. רב אדא עצמו, שלא היה מוהל מקצועי מל אותו באופן כזה שהוא פגע בו פגיעה חמורה שנעשה כרות שפכה, היינו שאינו ראוי לבוא בקהל משום שאין לו יכולת הולדה. בצר לו, התענה רב אדא על בנו שימות, והוא מת. ממעשה זה הוכיח הרב יודלביץ² שיש לאב על מה לסמוך ולהתפלל על מות

¹ שו"ת חקקי לב (ח"א סימן נ).

² שו"ת בית א"י (ח"ה סימן רעט).

³ ראו גם: תענית (כג ע"א) שחוני המעגל ביקש למות.

⁴ במדבר (יא, טו).

⁵ יונה (ד, ג).

⁶ מלכים (א, יט, ד). ראו: מלבי"ם (שם) שאלהיו הנביא ביקש למות משום שסיים את תיקונו בעולם הזה.

⁷ בתפארת יעקב (על תפארת ישראל יומא פ"ח) למד מיונה כשם שאדם יכול להתפלל על עצמו שימות כן חברו יכול להתפלל עליו. לנוסח תפילה על חולה שימות, ראו: פחד יצחק (לאמפרונטי, ערך גוסס); חזון עובדיה (אבילות ח"א עמוד לט).

⁸ במדבר (יב, יב-יג).

⁹ פענח רזא (במדבר פרשת בהעלותך). כ"כ: רבי יעקב מוינא (פשיטת ופירושים, בהעלותך עמוד 153).

¹⁰ ירושלמי (שבת פ"ט ה"ב). ראו גם שבת (קלה ע"א), אך לא נזכר שם שרב אדא התפלל עליו שימות.

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

בנו.¹¹ אולם ניתן לומר שאין להוכיח ממקרה זה, שכן יתכן ורב אדר התענה על עצמו שיתכפר לו העוון שמל את בנו ופגע בו, אך אין מכאן ראיה להתפלל על בנו שימות.²

במקום אחר מסופר שתלמידי רבי יוחנן התפללו עליו שימות לאחר שהשטתה בעקבות פטירת החברותא שלו, ריש לקיש.¹² הרב שמואל וואזנר¹³ טען שאין ללמוד ממקרה זה שרבי יוחנן נהיה שוטה ופטור מן המצוות ואין כל טעם לחיו.¹⁴

מקרה נוסף מובא בגמרא אודות ימיו האחרונים של רבי יהודה הנשיא,¹⁵ אשר חלה בחולי מעיים שמנע ממנו לעסוק בלימוד תורה. מחוץ לבית עמדו תלמידיו והעיתירו בתפילה לרפואתו, אך בביתו ראתה שפחתו את סבלו המונע ממנו ללמוד. לטענתה, אין טעם לחיו כשהוא לא יכול ללמוד וסובל מצער וייסורים, ולכן היא התפללה שימות, אך תפילותיה לא התקבלו מכוח תפילות התלמידים. כדי להפסיק את תפילותיהם, עלתה השפחה לגג הבית וזרקה כד חרס. מעוצמת הרעש והבהלה, הפסיקו התלמידים בתפילתם לרגע קט, ואז נפטר רבי יהודה הנשיא.

ממעשה זה הוכיח הר"ן: "פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות, כגון שמצטער החולה בחוליו הרבה ואי-אפשר לו שיחיה".¹⁶ דברי הר"ן הללו לא הובאו להלכה, ולכן יתכן ואין להתיר להתפלל על החולה שימות,¹⁷ שכן דווקא מחמת שהתלמידים התפללו על רבי יהודה שיחיה מוכח שאף אם החולה סובל אין להתפלל עליו שימות.¹⁸

אך הרב חיים פלאג'י¹⁹ הביא את דברי הר"ן להלכה ביחס למקרה בו פתחנו, שאם האישה החולה מבקשת מבעלה ובניה שיתפללו למותה מחמת סבלה הרב, הדבר מותר בהחלט.

הרב אליעזר יהודה ולדינברג¹⁹ ביקש לצמצם כמה שאפשר את דברי הר"ן, ולדבריו ההיתר הוא רק במקרה קיצון שהאדם סובל סבל רב שיכול להביא לסיכון חייו, ולאחר שמוצו כל האפשרויות הרפואיות והרוחניות "והמצב לא משתנה והחולה ממשיך עוד לבקש את נפשו למות, או שדעתו כבר נטרפה עליו ורואים איך שמתפתל בייסוריו הנוראים, אז רק אז יכול מי שבטוח בטהרת מחשבת ליבו לשם שמים להתפלל עליו לפני ה' שימות".²⁰

בהמשך תשובתו, מסתייג הרב פלאג'י מדבריו ההחלטיים וטוען, שאמנם אפשר להתפלל על מותה של האישה, אך הבעל והבנים לא יתפללו על כך אלא אנשים אחרים. לדבריו, אם קרובי המשפחה יתפללו למותה, שמא "יבקשו לקרב מיתתה כדי להינצל ממנה ומטירחא דידה, והוה ליה לעניין נוגעים בדבר, ובפרט לבעלה שמא חס ושלוש יהיה מקום לחוש שרוצה במיתתה להנאתו אף שהוא

¹¹ ראו: שו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן לו), שהקשה הרי הבהן יכול להינשא לגיורת.

¹² בבא מציעא (פד ע"א); רש"י (שם ד"ה דשף). ראו: תפארת יעקב (על תפארת ישראל, יומא פ"ח) שהוכיח מכך שמותר להתפלל על חברו שימות. ראו: דברי משה (הלברשטאם, סימן צה אות א; הובאו דבריו בשו"ת שבט הלוי, ח"ח סימן רנג).

¹³ שו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן רנג).

¹⁴ ראו: הרב חיים שמואלביץ (שיחות מוסר תשל"א-תשל"ג, מאמר יט עמוד סו).

¹⁵ כתובות (קד ע"א).

¹⁶ ר"ן (נדרים מ ע"א ד"ה אין מבקש). דבריו הובאו בגיליון הש"ס (כתובות קד ע"א).

¹⁷ שו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן רפז); שו"ת שבט הלוי (ח"י סימן רצב אות ג).

¹⁸ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ה רמת רחל סימן ה אות א); שו"ת שבט הלוי (ח"י סימן רצב אות ג); כל בו על אבילות (גרינוולד, ח"א סי' א אות ט). יש שדחו את דברי הר"ן בצורות שונות, ראו: ישרי לב (חזן, יו"ד אות ח סי' ז), הובאו דבריו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סימן מט, קונטרס אבן יעקב פרק יג אות א) שרבי יהודה לא היה זקוק לייסורים בעולם הזה ולכן הותר להתפלל עליו שימות. אך ראו: אהל יששכר (גולדשטיין, סי' פג אות ג) שדחה דבריו. בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן רנג) כתב לדחות, שרבי יהודה ממשיך ומקיים מצוות לאחר מותו ולכן אין במיתתו חיסרון.

¹⁹ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ה רמת רחל סימן ה אות ד).

²⁰ הבחנה זו כ"כ: הרב חיים פלאג'י (עיני כל חי, דף קו ע"א ד"ה והוסיפו); הנצי"ב (מרומי שדה, נדרים מ ע"א; העמק שאלה, שאילתא צג אות ח).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

תלמיד חכם כשר יירא שמים... ואולם, אחרים שהם זרים ואין להם שום חששא מכל החששות האמורות, אם יהיו מתפללים עליה כדי שימות ותנוח נפשה, הרשות בידם".²¹

דבריו אלו נסתרים מהמעשה אותו הבאנו אודות בנו של רב אדא בר אבהה שנעשה כרות שפכה ואביו התענה שימות, הרי שגם קרוב המשפחה יכול להתפלל על החולה שלו שימות.²² ולכן כתב הרב עובדיה יוסף,²³ שאין להבחין בין קרובי המשפחה לרחוקים, אך קרובי המשפחה יתפללו על החולה שלהם בלחש.

למעשה, נחלקו הפוסקים בשאלה קשה זו, האם מותר להתפלל על חולה הסובל שימות? למרות שדין זה לא הובא בטור ובשולחן ערוך, רבים הם הפוסקים שהביאו דין זה והתירו להתפלל על חולה הסובל סבל רב שימות.²⁴

לדבריהם, ההיתר מבוסס על כך שאין האדם עושה כל פעולה בידיים להריגת החולה, אלא מתפלל עליו ומשליך את ההחלטה בידיו של הקב"ה.²⁵ ואכן מובא במדרש²⁶ שאישה מבוגרת מאוד שלא ראתה עוד טעם לחייה, פנתה לרבי יוסי בן חלפתא ששיא לה עצה למיתתה. לדבריה, כל יום היא משכימה לבית-הכנסת להתפלל, ולכן הציע לה רבי יוסי שלא תלך לבית-הכנסת במשך שלושה ימים, ואכן לאחר שלושה ימים היא מתה. וכן מתואר בספר חסידים²⁷ על אדם שהיה קורא 'שניים מקרא ואחד תרגום' ובכך התארכו שנותיו, עד שקץ בחייו. החכם הציע לו להימנע מהקריאה והוא נפטר. מכך למדנו שכל עוד אין האדם עושה מעשה בידיים אלא נמנע מעשייה המאריכה את חייו, הדבר מותר, ולשיטה זו הוא-הדין תפילה על החולה שאינה מעשה בידיים ולכן מותר הדבר.

אולם, הרב אליעזר יהודה ולדינברג²⁸ כתב שאסור להתפלל על החולה שימות, שכן יש חיוב לעשות מאמצי הצלה ואפילו בחילול שבת, "סימן מזה דגם חיים כאלה יקרים לפני הקב"ה היוצר והיודע מה טוב לאדם. על כן לא נוכל להחליט שמותר להתפלל עליו שימות". כדי להתמודד עם טענתו מצאו הפוסקים דרכי פתרון, כהצעת הרב שמואל וואזנר,²⁹ שאמנם אין להתפלל שימות אך כן אפשר להפסיק להתפלל שיבריא, או כהצעתו הרב שלמה זלמן אוירבך,³⁰ שאמנם מותר להתפלל שימות אך "גם באותה שעה שמבקש ומתפלל לה' שהחולה ימות, ג"כ חייב להתעסק בהצלתו ולחלל עליו את השבת אפילו כמה פעמים".

²¹ אולם, בנו, הרב אברהם פלאגיי, עמודי חיים (דף קנא ע"א) כתב שבקושי יש להתיר לרחוקים להתפלל.

²² שו"ת ויען דוד (ח"ג סימן קלא).

²³ חזון עובדיה (אבילות ח"א עמוד לט הערה כו).

²⁴ תפארת ישראל (יומא פ"ח מ"ז בועז אות ג); מדרש תלפיות (אות ח ענף חולה, עמוד 200); בית יעקב (צוזמיר, סימן יד דף יז ע"ג ד"ה עוד); שבט יהודה (עייאש, י"ד סימן שלט סעיף א הגה); ערך כסף (דף פג ע"ג); ערוך השולחן (יו"ד סימן שלה סעיף ג); שו"ת אגרות משה (ח"מ ח"ב סימן עג); שו"ת משנה הלכות (ח"י סימן רב); (ח"י סימן רפז); שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן צא אות כד); חזון עובדיה (אבילות ח"א עמוד לט הערה כו).

²⁵ תפארת ישראל (יומא פ"ח, בועז אות ג); שו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן לז).

²⁶ ילקוט שמעוני (פרשת עקב רמז תתעא; משלי רמז תתקמג).

²⁷ ספר חסידים (סימן שא).

²⁸ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן מז).

²⁹ שו"ת שבט הלוי (ח"י סימן כו).

³⁰ שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן צא אות כד).